

What is critical in digital humanities?

Mario Hibert

Odsjek za komparativnu književnost i bibliotekarstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu
Franje Račkog 1, 71000 Sarajevo
mario.hibert@gmail.com; mario.hibert@ff.unsa.ba

1. Uvod

Polazište za ovo istraživanje kreće od činjenice da umreženost odnosno “umreženo znanje” u okvirima digitalne humanistike biva dominantno određeno tehnološkim izazovima upravljanja podacima usljed čega izostaje kritički diskurs u recentnim znanstveno-istraživačkim praksama. Podsjećajući na termin “kritičke informacijske studije” nastao prije deset godina u radu “Critical Information Studies: A Bibliographic Manifesto”, Sive Vaidhyanathana, profesora medija i prava sa Virginia Univerziteta, kojim se sintetiziranjem transdisciplinarnih presjecišta kulturalnih studija i političke ekonomije naglašava problematiku korporatizacije javne informacijske infrastrukture (Vaidhyanathan, 2006), ovaj rad nastoji naglasiti važnost akademskih rasprava i praksi koje u fokusu imaju javni interes za četiri ključna područja koja Vaidhyanathan označava kao fokalne tačke analize i rasprave u kontekstu kritičkih informacijskih studija: a. mogućnosti i slobode korištenja, revidiranja, kritiziranja i rukovanja kulturalnim tekstovima, slikama, idejama i informacijama; b. prava i mogućnosti korisnika (ili potrošača ili građana) da mijenjaju sredstva i tehnike kojima su kulturalni tekstovi i informacije pružene, prikazane i distribuirane; c. odnos između informacijske kontrole, vlasničkih prava, tehnologije i društvenih normi; d. kulturna, politička, društvena i ekonomska ograničenja globalnih tokova informacija (Vaidhyanathan, 2006). Upućujući kako ovaj “derivate kritičke teorije i informacijske teorije” (Ibidem) ne bi smio ostati neprepoznat u i izuzet iz konteksta rasprava o kritičkoj digitalnoj humanistici, posebice danas kada otvorenost i pristup znanju postaju trendovske floskule u novom znanstveno-istraživačkom rječniku, a politički i pravni status digitalnih dokumenata i podatkovne infrastrukture postaje sistemski tj. strukturalni nexus algoritamskog upravljanja, pitanja postavljena u ovome radu imaju za cilj problematiziranje tzv. „podatkovnog fetišizma koji dominira ovim brzorazvijajućim poljem istraživanja“ (Hall, 2012).

2. Cilj rada

Premda istraživanja iz područja digitalne humanistike predstavljaju jedan od najrecentnijih trendova u znanstveno-istraživačkim zajednicama, čini se kako njihov najveći udio u svoje obzorje ne uključuje problematiku algoritamskog eksploatiranja, već vizualizacije i rekombinacije, informacijskih resursa. Drugim riječima, interdisciplinarna presjecišta nove kulturalne logike tzv. kibernetike 2.0. nerjetko ostaju izvan uvida kritičkih informacijskih studija koje otvaraju prostor za dijalog, kako sa kompjuterskom znanošću odnosno tako i interpasivniom ulogom “digitalnih humanista” u umreženom društvu. Cilj rada je aktualizirati važnost uvida kritičkih društvenih i humanističkih znanosti, posebice iz perspektiva koje baštine odnos informacijskih znanosti i bibliotekarstva (sistemski vs. korisnički pristup), kako bi se naglasio značaj refokusiranja digitalne humanistike sa tzv. softverskih efekata tehnokulturalizma na digitalnu kolonijalizaciju društvenosti. Namjera je naglasiti značaj kritičkih informacijskih studija za razvoj digitalne humanistike širenjem dijaloškog okvira ka širem spektru znanstvenih predmeta, višestrukim komplementarnim metodologijama odnosno transdisciplinarnim debtama kojima se propituje kulturalna logika digitalizma.

2.1. Digitalna humanistika u društvu metapodataka

Isprepletenosti globalne ekonomije sa digitalnim radom, sve intenzivnije organiziranim u otvorenom, umreženom tržišnom režimu, razumijevanje upravljanja mrežnim viškom vrijednosti čini iznimno važnim polazištem za osvještavanje biopolitičke kontrole umrežnog društva. Dogma kibernetičkog totalitarizma, otjelotvorena kroz dominaciju korporativnih platformi, čini se nedovoljno artikuliranom među zagovornicima digitalne humanistike koji se svojim praksama uključuju u informacijski ekosistem ekonomskog modela koja rezultira “infrastrukturnim imeprijalizmom” (Vaidhyanathan, 2011). Tehno-utopistička ideologija novih medija, aktualizirana proizvodno/distributivnim potencijalima Mreže, prikriva kako se kreiranjem tzv. “viška vrijednosti koda” (*code surplus value*) digitalni rad eksploatira pod okriljem kapitalizma platforme (*platform capitalism*). Naime, novi epistemski poredak generiran “uređajima za akumulaciju valoriziranih informacija, ekstrakciju metapodataka, kalkulaciju mrežnog viška vrijednosti i hranjenje mašinske inteligencije” (Pasquinelli, 2014) nastao je kao posljedica integracije kibernetičkih mašina sa kognitivnim dimenzijama (digitalnog) rada. Novi oblici društvene proizvodnje upravljani informacijskim vektorima odnosno

kontrolirani algoritmima kreiraju tzv. “društvu metapodataka” (Pasquinelli, 2014), zbog čega problematika akumulacije i upravljanja mrežnim viškom vrijednosti sugerira važnost aktualiziranja istraživanja iz domena političke ekonomije Mreže kako bi se kritika kognitivnog kapitalizma mogla značajnije intenzivirati i u istraživanjima iz domena digitalne humanistike. Drugim riječima, taktička refokalizacija akademske pažnje sa tehničkih na društvene, ekonomске i političke konsekvence razvoja i korištenja digitalnih alata, jedan je od preduvjeta kritičkog promišljanja digitalne humanistike, kao i njezinih (h)aktivističkih konotacija (Kirschenbaum, 2012).

2.2. Metapodatkovni punk

Kontroverze u vezi sa hakerskim etosom informacijskog doba, koji se otjelovljuje u otporu spram klase tzv. vektoralista koja upravlja tokovima informacija (Wark, 2015), danas su premjestile svoj fokus sa diskusija o zaštiti autorskog prava i intelektualnog vlasništva na pitanja o mogućnostima „oslobađanja“ metapodataka: “važnije je osloboditi informacije o informacijama nego same informacije” (Wark, 2015). Taktički obrat o kojem govori McKenzie Wark proističe iz činjenice da strategije novih oblika eksploatacije pripadaju tzv. strvinarskim industrijama (Wark, 2015) koje su, za razliku od starih kulturnih industrija koje su nastojale zaustaviti slobodan protok informacija, prepoznale kako kontroliranje metapodataka u okruženju obilja neplaćenog digitalnog rada predstavlja novu stepenicu razvoja korporativne hegemonije. Drugim riječima, “ako današnje velike baze podataka, tzv. big data, i kontrola informacijskih tokova iznova čine prirodnima i prihvatljivima devetnaestostoljetne pozitivističke pretpostavke o upravljivosti društva, onda beskonačne mogućnosti rekombinacije odnosa ili veza između kulturnih predmeta prijete da preplave taj iznova oživljeni epistemčki okvir barbarizma moderne u njegovom kibernetičkom obličju” (Medak, 2015). Stoga je projekte poput npr. „Javna knjižnica“ Multimedijalnog instituta iz Zagreba, koji ukazuju na radikalne prakse otvorenosti (Library Genesis, aaaaarg.org, Monoskop, UbuWeb), te reafirmiraju avangardne bibliotečke prakse kroz primjere kreiranja tzv. „fragilnih infrastruktura znanja...s onu stranu diktata komodifikacije i kontrole“ (Ibidem), moguće iščitati i kao evoluciju digitalne humanistike ka njezinim kritičkim formama.

3. Zaključak

U članku „*The Digital Humanities or a Digital Humanism*“ Dave Parry ističe kako trendovi digitalne humanistike, upisujući i propisujući veoma konzervativnu formu znanstevnog istraživanja u području humanistike, kulu od slonovače mijenjaju superkompjuterima i farmama servera što vodi zamjeni jednog izolacionizma drugim (Parry, 2012). Za značajniji angažman istraživača u području digitalne humanistike spram ideologema komunikacijskog kapitalizma odnosno kibernetičke (de)regulacije društvenosti je stoga neophodno potaknuti istraživanja žarišnih fenomena umreženog društva koja namjesto digitalne euforije nude „novo epistemčko oko“ (Pasquinelli, 2014) čiji pogled može proniknuti do alternativnih vizura globalizacije, suvremenih oblika otpora ideologiji vektoralizma odnosno afirmativne sabotaže (Spivak, 2010) uvjetovane mogućnostima estetskog obrazovanja koje traži snažna humanistička uporišta bez kojih je nemoguće vježbati imaginaciju i njezine epistemološke performanse (Ibidem). U konačnici, prema riječima Geert Lovnika: “*we do not need more tools; what’s required are large research programs run by technologically informed theorists that finally put critical theory in the driver’s seat. The submissive attitude in the arts and humanities towards the hard sciences and industries needs to come to an end*”.

4. Literatura

- Dave Parry. 2012. *The Digital Humanities or a Digital Humanism*. In: Matthew K. Gold, ed., *Debates in the Digital Humanities*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
<http://dhdebates.gc.cuny.edu/debates/text/48>
- Gary Hall. 2012. *There Are No Digital Humanities*. In: Matthew K. Gold, ed., *Debates in the Digital Humanities*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. <http://dhdebates.gc.cuny.edu/debates/text/21>
- Gayatri Chakravorty Spivak. 2010. *An Aesthetic Education in the Era of Globalization*.
<https://vimeo.com/23032519>
- Matthew Kirschenbaum. 2012. *Digital Humanities As/Is a Tactical Term*. In: Matthew K. Gold, ed., *Debates in the Digital Humanities*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Matteo Pasquinelli. 2014. *Italian Operaismo and the Information Machine*. *Theory, Culture, Society*, 32(3):49-68.
- Matteo Pasquinelli. 2014. *The Eye of the Algorithm: Cognitive Antrhophocene and the Making of the World Brain*.
http://notyouraverage.website/cloudish/pasquinelli%20_%20eye%20of%20the%20algorithm.pdf
- McKenzie Wark. 2015. *Metapodatkovni punk*. U: M. Mars i T. Medak, *Javna Knjižnica*, str. 41-47. Zagreb: Multimedijalni institut.
http://www.whw.hr/download/books/medak_mars_whw_public_library_javna_knjiznica.pdf

Siva Vaidhyanathan. 2006. Critical Information Studies: A Bibliographic Manifesto. *Cultural Studies*, 20(2-3):292-315.

Siva Vaidhyanathan. 2011. *The Googlization of Everything*. Berkeley, CA: University of California Press.

Tomislav Medak. 2015. *Budućnost iz knjižnice*. U: M. Mars i T. Medak, *Javna Knjižnica*, str. 51-66. Zagreb: Multimedijalni institut.

http://www.whw.hr/download/books/medak_mars_whw_public_library_javna_knjiznica.pdf